Νίκος Καζαντζάκης, «Η Οδύσεια»

Περίληψη Ραψωδίας Ρ΄ (Ψυχαγωγία - Το δράμα της ζωής)

[= Kimon Friar, Η «Οδύσσεια» του Ν. Καζαντζάκη, περ. ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΕΠΟΧΗ - Αφιέρωμα στο Νίκο Καζαντζάκη, μτφρ. Ζ. Κ., Δίφρος: Αθήνα, Φθινόπωρο 1958, σ. 116 – 118]

Ο Οδυσσέας βρίσκεται σε μιαν εκστατική κατάσταση, όπου το παρελθόν και το μέλλον φαίνεται σα να περιβάλλει ένα διαρκές παρόν. Η ζωή κάποτε του φαινόταν να ’ναι το κυνήγι των γυναικών, της ομορφιάς και της απόλαυσης, άλλοτε η επιδίωξη της αρετής και της δικαιοσύνης· άλλοτε πάλι η ανάγκη· να παρασταθεί κανείς έναν θεό που κινδύνευε και να τον ενσαρκώσει σε μιαν ιδανική πολιτεία· όλ’ αυτά όμως τώρα φαίνονται σα σκιές κι ο Οδυσσέας στρέφεται ν’ αγκαλιάσει το γυμνό σώμα της ζωής, απογυμνωμένος απ’ όλες τις ψευδαισθήσεις. Την παρακαλεί να σηκωθεί πάνω στους απόκρημνους βράχους της δύναμης και της απελπισίας, στις κορφές της μέθης και του γέλιου, σύμφωνα με του μυαλού τις παιχνιδιάρικες επιθυμίες, να δημιουργήσει ό,τι κι αν θέλει – έναν γάμο, έναν πόλεμο, την κανονική ζωή μιας πολιτείας. Ο Οδυσσέας χαμογελά και γεννιούνται τρεις κοπέλες, φωνάζει κι ένας γέρος πέφτει καταγής, αναστενάζει και μια λιγνόκορμη κοπέλα που χορεύει ξεπηδά. Συνοφρυώνεται και τάγματα στρατού πολιορκούν μια πόλη, κοιτάζει το χρυσάφι κι ένα παζάρι μυρμηγκιάζει μ’ εμπόρους και συναλλαγές. Τον Οδυσσέα τον πιάνει ανέκφραστη αγάπη και συμπόνια γι’ αυτές τις δημιουργίες του μυαλού του, που ορμούν να ενσωματωθούν τους ρόλους των σα να ’τανε πρόσωπα πραγματικά. Σιγά σιγά καθώς βγαίνει από την έκστασή του, οι δημιουργίες του εξαφανίζονται, ώσπου μένει μονάχα ένας γέρος βασιλιάς, ο γιος του το βασιλόπουλο, ο πιστός του σκλάβος, ένας άλλος πολεμόχαρος βασιλιάς και μια κόρη. Παίρνοντας έναν αυλό καμωμένο απ’ το κόκαλο ενός πεθαμένου ο Οδυσσέας παίζει, ώσπου τα πρόσωπα αυτά αποκτούν ζωή και ζωντανεύουν τους ρόλους των· όταν σταματά να παίζει, σταματούν και παγώνουν στις στάσεις τους. Ένα δράμα ξετυλίγεται ανάμεσά τους που περιγράφει τα αιώνια πάθη της ζωής: τον έρωτα, τη λαγνεία, τη ζήλεια, τον πόλεμο, την προδοσία. Η κόρη, θυγατέρα ενός ξακουστού ασκητή, ξαπλώνει σ’ ένα δάσος κάτω από ένα δέντρο, εκεί όπου ο πατέρας της είχε πεθάνει. Ο βασιλιάς πάνω σ’ ένα χρυσό άρμα που τ’ οδηγεί ο σκλάβος του γυρεύει μέσα στο δάσος το γιο του. Το βασιλόπουλο βρήκε την κόρη και της μιλεί για την αγάπη του, μόλο που φοβάται πως αυτή δεν έχει σάρκα μα είναι αερικιά. Ακούοντας να πλησιάζει ο βασιλιάς κι επειδή φοβάται πως θα τους χωρίσει, το βασιλόπουλο προτρέπει την κόρη να ριχτεί

στα πόδια του κι αυτό κρύβεται σ' ένα σπήλαιο. Όταν ο βασιλιάς βλέπει την κόρη, τον πιάνει τρομάρα απ' τη γύμνια της, αισθάνεται το κακό και θέλει ν' αποτραβηχτεί. Επειδή όμως εκτιμούσε τον πατέρα της, διατάζει το σκλάβο του να τη ντύσει και να την πάρει στο άρμα. Την ώρα που ο σκλάβος τη σηκώνει, η κόρη θαυμάζει την πρωτόγονη δύναμή του κι αισθάνεται την επιθυμία, αν ήταν δυνατόν, να βρίσκονταν οι δυο τους μόνοι.

Ο Οδυσσέας σταματά και δεν παίζει πια τον αυλό του. Γελάει που βλέπει τη ζωή να κλώθει τους παλιούς της κύκλους· το βασιλιά τρελό από επιθυμία, τη γυναίκα πειρασμό, πολιτείες και κάστρα που καίονται. Πλησιάζει μια καταιγίδα κι ο βασιλιάς σταματάει μπροστά σ' έναν βωμό στην άκρη του δρόμου, για να προσευχηθεί· η κόρη κι ο σκλάβος για να φυλαχτούν καταφεύγουν σ' ένα στάβλο και πέφτουν στη λαγνεία του έρωτα πάνω σ' ένα στρώμα λιπάσματος και κοπριάς. Όταν φτάνουν στο παλάτι και οι τρεις, ο γερο – βασιλιάς, που τον παιδεύει η ζήλεια και το αίσθημα ενοχής, φυλακίζει την κόρη να μην τη δει το βασιλόπουλο. Σε λίγο καιρό ο πολεμόχαρος βασιλιάς πολιορκεί το παλάτι· το βασιλόπουλο δεν δέχεται να οδηγήσει το στρατό στη μάχη, αν ο πατέρας του δε λευτερώσει την κόρη, ο βασιλιάς όμως αρνείται και τον ρίχνει κι αυτόν στη φυλακή. Τότε ο σκλάβος βάζει στο νου του βασιλιά να στείλει την κόρη στον πολεμιστή, για να τον ξετρελάνει κι ύστερα να του κόψει το κεφάλι στον ύπνο· η κόρη δέχεται υπό τον όρο, αν επιτύχει και γυρίσει πίσω, να της δώσει ο βασιλιάς το γιο του· στο τέλος ο βασιλιάς αηδιασμένος κι απελπισμένος υποχωρεί.

Ο Οδυσσέας και πάλι σταματά να παίζει τον αυλό και σπρώχνει την κόρη ν' αποτελειώσει το ρόλο της, τον ρόλο αυτό που δείχνει περιφρόνηση για τη συμπόνια, τη δικαιοσύνη, την καλοσύνη, την αλήθεια και δε λογαριάζει τις αρετές, τις ιδέες, τους ανθρώπους ή τους θεούς. Την αυγή, αφού πέρασαν μαζί μιαν ερωτική νύχτα, ο πολεμόχαρος βασιλιάς ρωτάει την κόρη γιατί δεν τον αποκεφάλισε, όπως του είχε περάσει η υποψία πως εκείνη είχε σκοπό να το κάνει. Η κόρη απαντά πως όταν απόθεσε το χορτασμένο κεφάλι του πάνω στον κόρφο της, είχε αισθανθεί γι' αυτόν τη στοργή μιας μάνας για το παιδί της, τώρα τον σπρώχνει να βάλει στο σακούλι της το κεφάλι ενός άλλου, για να μπορέσει αυτή να ξεγελάσει το γερο – βασιλιά, να τον προδώσει και να του τον παραδώσει. Ο γερο – βασιλιάς νομίζει πως το βασίλειό του σώθηκε, ο σκλάβος του όμως προδοτικά του κόβει το κεφάλι και το προσφέρει μαζί με τα κλειδιά της πόλης στον πολεμιστή βασιλιά αναγγέλλοντας μεμιάς ότι το βασιλόπουλο χάθηκε μέσα στη φυλακή που καιγόταν. Ο πολεμόχαρος βασιλιάς λέει ότι ο θεός δεν ενδιαφέρεται για την αγάπη ή για τη φιλία, ενδιαφέρεται μονάχα για τους δυνατούς κι υποστηρίζει εκείνους που είναι πραγματικά άξιοι να επιζήσουν και

κυβερνούν δίχως καμιά συμπόνια για τους άλλους. Διατάζει να καεί η κόρη πάνω σε μυρωμένη πυρά με τιμές μεγάλου πολεμιστή.

Ο Οδυσσέας τώρα σταματά να παίζει και τους πέντε ηθοποιούς τούς παίρνει ο ύπνος. Αποτείνεται λοιπόν στο Νου, που είναι ο δημιουργός απ' όλα όσα μένουν αδιαμόρφωτα και φωνάζουν για να γεννηθούν, κι ο Νους τα δίνει στο σχήμα τους στις όχθες της τρέλας που είναι η ζωή. Εκεί ο Νους κάθεται και παίζει το παιχνίδι της ζωής, δημιουργεί και καταστρέφει. Μερικοί ονόμασαν Πνεύμα το Νου κι είπαν πως γεννά τη σάρκα· άλλοι τον ονόμασαν Σάρκα κι είπαν πως γεννά το Νου· είναι όμως κάτι πέρα κι απ' τα δυο, που παίζει με την αντίληψη της αβύσσου. Ο άνθρωπος εξασκώντας το μυαλό του, ελεύθερος, κλειδώνει και ξεκλειδώνει τις κάμαρες της ζωής, μόλο που τίποτα δεν ελπίζει. Δεν παραπονιέται για τα χτυπήματα της ζωής, μα διαβαίνει μέσα στο ανύπαρκτο παλάτι των επιθυμιών του, σαν αυτό να 'ταν πραγματικό, κρατώντας τα κλειδιά του Μηδενός, γιατί ξέρει πως στο βάθος όλα είναι σκοτεινή άβυσσος και λήθη. Όταν αρχίζει να ξημερώνει, ο Οδυσσέας εξακολουθεί το ταξίδι του προς τη νοτιότερη άκρη της Αφρικής· βλέπει πως με το μυαλό και τις αισθήσεις όλη η δημιουργική ορμή ρέει και βυθίζεται γελώντας μέσα στην άβυσσο: εικόνα ροής αθάνατης. Μέσα του ο Πόλεμος (ο ακατάπαυτος αγώνας της εξελικτικής ενέργειας) κι ο Νους (αυτό που δίνει στη ροή προορισμό, τάξη, σώμα, σχήμα) αγκαλιάζονται σ' έναν αγώνα δημιουργικό.

(Αντιγραφή - επιμέλεια κειμένου: Βασίλειος Α. Γεώργας)